

ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД

TRAINING PROGRAMS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN NON-FORMAL EDUCATION: AN ANALYTICAL REVIEW

Баніт О. В.

Доктор педагогічних наук, старший дослідник,
головний науковий співробітник відділу андрагогіки,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-9002-6439

Свідерський І. В.

Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0004-3509-5510

Olga Banit

Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Chief Scientific Worker of Andragogy Department,
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Ihor Sviderskyi

PhD Student (Third Level of Higher Education),
Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education,
National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Представлено аналітичний огляд програм навчання і підтримки внутрішньо переміщених осіб в умовах неформальної освіти. У результаті здійсненого аналізу наукових, літературних, статистичних, аналітичних джерел з'ясовано, що в умовах неформальної освіти програми навчання для внутрішньо переміщених осіб пропонують громадські організації, благодійні фонди та різноманітні центри. Серед громадських організацій, які активно організовують і впроваджують освітні й соціальні програми з навчання ВПО є Міжнародна організація з міграції (МОМ), Агентство ООН у справах біженців (UNHCR), Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX в Україні), Агентство ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН), Червоний Хрест, Ради з питань ВПО. В Україні нині налічується понад 800 Рад з питань ВПО. До їх складу входять ВПО. У переліку першочергових завдань Рад, таких як адаптація та інтеграція ВПО у територіальних громадах, забезпечення їх житлом та зайнятістю, психосоціальна, медична, правова допомога, є також пункти, що стосуються залучення ВПО до розробки й контролю нормативних актів, подання пропозицій та рекомендацій щодо розвитку державно-приватного партнерства для вирішення питань адаптації та інтеграції. Зокрема, це передбачає навчання і тренінги. Серед благодійних фондів, які опікуються навчанням і підтримкою ВПО, відомими Україні є Фонд «Відродження», «Благодійний фонд «Стабілізуєш Суппорт Сервісез», Український Жіночий Фонд, Благодійний фонд «Право на захист», «Благодійний фонд «Мирне небо Харкова» та ін. Їхня діяльність спрямована на створення сприятливих умов для ВПО з метою відновлення мирного життя, реалізації своїх здібностей і потенціалу у нових місцевих громадах. Серед центрів неформальної освіти вартими уваги є центри професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості, інтегровані центри комплексної підтримки Brave&Safe, центри розвитку малого та середнього бізнесу, центри підтримки підприємництва та ін. Діяльність Центрів направлена на підтримку й покращення ментального здоров'я українців, допомогу у вирішенні юридичних та соціальних питань, надання знань і практичних інструментів для розвитку власного бізнесу.
Ключові слова: внутрішньо переміщені особи; неформальна освіта; громадські організації; благодійні фонди; центри освіти дорослих.

An analytical review of training programs and support programs for internally displaced persons in the context of non-formal education is presented. As a result of the analysis of scientific, literary, statistical, and analytical sources

found that in non-formal education, training programs for internally displaced persons are offered by public organizations, charitable foundations, and various centres. Among the public organizations that actively organize and implement educational and social programs for the training of internally displaced persons (IDPs) are the International Organization for Migration (IOM), the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the International 1 Research and Exchanges Board (IREX in Ukraine), the UN Refugee Agency in Ukraine (UNHCR), the Red Cross, and IDP Councils. There are currently over 800 IDP Councils in Ukraine. Their members include IDPs. Among the primary tasks of the Councils, such as the adaptation and integration of IDPs into territorial communities, providing them with housing and employment, psychosocial, medical, and legal assistance, there are also points concerning the involvement of IDPs in the development and control of regulatory acts, submission of proposals and recommendations on the development of public-private partnerships to address adaptation and integration issues. In particular, this includes training and workshops. Among the charitable foundations that are engaged in training and support for internally displaced persons (IDPs), the following are well-known in Ukraine: the Renaissance Foundation, the Stabilization Support Services Charitable Foundation, the Ukrainian Women's Fund, the Right to Protection Charitable Foundation, the Peaceful Sky of Kharkiv Charitable Foundation, and others. Their activities aim to create favorable conditions for IDPs to restore peaceful life and realize their abilities and potential in new local communities. Among the centers of non-formal education, the following are worthy of attention: vocational education and training centers of the State Employment Service, integrated centers of comprehensive support Brave&Safe, small and medium-sized business development centers, entrepreneurship support centers, and others. The Centers' activities aim to support and improve the mental health of Ukrainians, resolve legal and social issues, and provide knowledge and practical tools for developing their own businesses.

Key words: internally displaced persons; non-formal education; public organizations; charitable foundations; adult education centers.

ВСТУП

Навчання внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах неформальної освіти є надзвичайно актуальним для сучасної України. Враховуючи соціальні та економічні виклики, спричинені збройним конфліктом і масовими переміщеннями населення, кількість ВПО значно зросла за останні роки. Згідно з оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на 25 вересня 2023 року в Україні налічується 3,7 млн внутрішньо переміщених осіб. 52% усіх ВПО зосереджено лише в п'яти областях України, причому найбільшу кількість ВПО зареєстровано у Дніпропетровській і Харківській областях (приблизно 498 тис. та 494 тис. ВПО відповідно). Майже половина всіх ВПО походять лише з двох областей: Донецька (24%) та Харківська (22%) [1].

Багато ВПО стикаються нині з потребою швидко адаптуватися до нових умов життя, здобути нові навички чи перекваліфікуватися для інтеграції на ринок праці. Відповідно, постає необхідність організації навчання для цієї категорії дорослих. У сучасних умовах саме неформальна освіта забезпечує доступність, гнучкість і можливість оперативного отримання знань, що робить її ідеальним інструментом для вирішення таких завдань. Крім того, навчання в умовах неформальної освіти сприяє соціальній інтеграції та психологічній підтримці ВПО.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Аналіз наукових і літературних джерел показує, що українські вчені приділяють значну увагу дослідженню проблем і викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи. Зокрема, І. Трубавіна пропонує класифікацію проблем переміщених осіб та пріоритети їх розв'язання, однак на сьогоднішній день з'явилися нові про-

блеми, що потребують нових підходів [2]. У праці К. Квятковської та О. Василенко висвітлені психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні [3]. А. Голотенко досліджує особливості психосоціального благополуччя внутрішньо переміщених осіб [4]. Питання, пов'язані з соціально-психологічною допомогою внутрішньо переміщеним особам висвітлюються у праці О. Лішик [5]. Шляхи розв'язання нормативно-правових питань ВПО розглянуті в дослідженні І. Мельник [6]. У контексті нашого дослідження вартими уваги є праці Т. Погуляйло – про ресурсний підхід у дослідженні адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах [7], А. Попок, А. Дяченко, Н. Липовської – про посилення потенціалу інтеграційної спроможності внутрішньо переміщених осіб [8], а також А. Дяченко – про шляхи забезпечення інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні [9]. Проте питання навчання ВПО не достатньо відображені у науковій літературі. Аналітичних оглядів, присвячених навчальним програмам ВПО в умовах неформальної освіти вкрай мало, що й зумовлює актуальність означеного дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є здійснити аналітичний огляд програм навчання внутрішньо переміщених осіб, які пропонують різні провайдери у сфері неформальної освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано комплекс загальнонаукових методів, зокрема інтерпретаційно-аналітичний – для розкриття теоретичних основ проблеми навчання внутрішньо переміщених осіб, теоретичного узагальнення та класифікації – для систематизації наукових доробків вітчизняних і зарубіжних дослідників, аналізу норма-

тивно-правових актів і відповідних інформаційних джерел.

РЕЗУЛЬТАТИ

У результаті здійсненого аналізу наукових, літературних, статистичних, аналітичних джерел з'ясовано, що в умовах неформальної освіти програми навчання для внутрішньо переміщених осіб пропонують громадські організації, благодійні фонди та різноманітні центри. Проаналізуємо детальніше їхню діяльність.

Громадські організації

Серед громадських організацій, які активно організовують і впроваджують освітні й соціальні програми з навчання ВПО є Міжнародна організація з міграції (МОМ), Фонд «Відродження», UNHCR (Агентство ООН у справах біженців), Український Жіночий Фонд та ін. Проте найпотужнішою за охопленням і масштабами діяльності в Україні виявилася Рада з питань ВПО [10].

Ради з питань внутрішньо переміщених осіб функціонують як консультативно-дорадчі органи при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, Київській та Севастопольській міській, обласних і районних державних (військових) адміністраціях. Вони почали створюватися у 2019 році за підтримки Благодійного фонду «Стабілізейшен Суппорт Сервісез». Наразі їх налічується понад 800. Склад ради охоплює до 30 осіб, половина з яких – ВПО.

У переліку першочергових завдань Рад, таких як адаптація та інтеграція ВПО у територіальних громадах, забезпечення їх житлом та зайнятістю, психосоціальна, медична, правова допомога, є також пункти, що стосуються залучення ВПО до розроблення нормативних актів і контролю за їх реалізацією, підготовку рекомендацій щодо розвитку державно-приватного партнерства і подання пропозицій для вирішення питань інтеграції та адаптації. Зокрема, це передбачає навчання і тренінги [10].

Так, у межах проекту «Нові горизонти: активізація Рад ВПО» організовано серію тренінгів, де ВПО, діючі члени та членкині Рад ВПО, представники та представниці місцевого самоврядування та громадських організацій мали можливість проаналізувати власні сильні сторони та зрозуміти, як використовувати їх у подальшій громадській діяльності. Під час тренінгів учасники й учасниці опановували навички ефективного лідерства, практикувалися у визначенні власних лідерських якостей, знайомилися з методами самопізнання та саморегуляції. Окремі акценти було зроблено на розвиток навичок адвокації, ефективну взаємодію з органами місцевого самоврядування та створення успішних адвокатських кампаній через конкретні приклади та практичні завдання [11]. Нині у партнерстві з Радами ВПО працюють міжнародні організації,

такі як IREX і UNHCR. За їхньої підтримки реалізується кілька проектів. Проект «Єднання заради дії» за підтримки Державного департаменту США впроваджують Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX в Україні) разом із благодійною організацією «Благодійний фонд «Стабілізейшен Суппорт Сервісез». Завдяки цій підтримці місцеві Ради надають матеріально-технічну допомогу управлінням соцзахисту, проводять освітні вебінари та тренінги, консультують ВПО й адвокатують їхні права.

Інший проект – це інтерактивний освітній курс «Ради ВПО: від адаптації до впливу», підготовлений у вигляді серіалу, створений за підтримки «Стабілізейшен Суппорт Сінтерактивнийервісез». Агентство ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН) підготувало для платформи «Дія. Освіта» серію з восьми відеоуроків, у яких експерти детально розглядають усі ключові аспекти діяльності Рад ВПО — від правових основ їх створення до практичних інструментів впливу на місцеву політику [12]. Відео також висвітлюють можливості для партнерства, розробку проектів, стратегічне планування та ефективні комунікаційні стратегії [13]. Отримані знання та навички допоможуть активним внутрішньо переміщеним особам краще координувати свою діяльність і впливати на процес прийняття рішень, сприяючи захисту прав та інтересів людей, змушених покинути свої домівки через війну.

Окрім Рад, дієвою допомогою ВПО є Червоний Хрест. У 2024 році в низці областей України (Черкаській, Миколаївській, Кіровоградській, Тернопільській та Вінницькій) реалізовувався проект «Перезавантаження: розширення можливостей для працевлаштування» за підтримки Іспанського Червоного Хреста, Швейцарського Червоного Хреста, Данського Червоного Хреста. У цьому проекті брали участь ВПО та інші вразливі категорії населення (люди з інвалідністю, ветерани, члени їхніх сімей тощо). Вони мали можливість отримати навички та знання з нової професії або підвищення кваліфікації для кращого працевлаштування за місцем проживання [14 15; 16].

Мета проекту – допомогти учасникам отримати знання та навички для професійного вдосконалення і влаштування на роботу. Тобто це навчальна платформа для отримання нової професії або підвищення кваліфікації в існуючій професії. Проектом передбачено проведення інформаційних сесій, індивідуальних консультацій, складання плану подальшого навчання для здобуття нових навичок. У межах проекту учасники пройшли курси цифрової грамотності, швачок, перукарів, водіїв, трактористів. У зв'язку з переходом на облікову систему фінансово-бухгалтерської звітності БАС нагальною виявилася

потреба в курсах бухгалтерів. В рамках проекту передбачено надання обмеженої кількості міні-грантів для підтримки відновлення бізнесу як для внутрішньо переміщених осіб, так і для місцевих мешканців у регіонах його впровадження. Учасники проекту серед ВПО мали можливість пройти безкоштовне навчання або подати заяву на отримання мікрогранту для започаткування власної справи.

Під час навчання учасники отримували професійну підготовку та емоційну підтримку, що допомагало їм стати більш конкурентоспроможними на ринку праці й знайти роботу за бажаною спеціальністю, з урахуванням оплати та умов праці. Внутрішньо переміщені особи також мали можливість подавати бізнес-плани для отримання мікрогрантів на відновлення втраченої справи або започаткування нового бізнесу. Фінансову підтримку отримали до 60 осіб у кожному з п'яти регіонів, які або втратили власний бізнес, або мають готовий проект для його відкриття.

Окрім всеукраїнських проектів вартими уваги є місцеві ініціативи, як наприклад, громадська організація [17], яку заснували В. Фургало та А. Нечипоренко у 2021 році з метою впровадження у Львові системної неформальної освіти. Після початку повномасштабного вторгнення ГО «Мережа ЦЕ» переорієнтувала свою діяльність на підтримку внутрішньо переміщених осіб. Завдяки грантовій підтримці ініціативи EU4Dialogue від Європейського Союзу та Програми розвитку ООН (ПРООН), організація розпочала трансформацію львівських бібліотек у простори здобуття нових знань і професій для ВПО. Наразі в цих бібліотеках проводяться освітні курси з домедичної допомоги, іноземних мов, графічного дизайну та інших напрямів. «Ми вважаємо, що неформальна освіта – це чудовий спосіб соціалізації та сприяння соціальній згуртованості. Деякі наші курси відвідують і люди, які мають свій бізнес, і безробітні переселенці з центру зайнятості. Вони працюють разом у групах, створюють спільні проекти, а потім спілкуються та допомагають одне одному після закінчення наших курсів», – зазначає В. Фургало [17].

Влітку 2022 року громадська організація отримала підтримку в рамках проекту «ЄС за діалог», що впроваджується ПРООН в рамках програми «Соціальна безпека і згуртованість». Незважаючи на перебої з електропостачанням та повітряні тривоги, команді вдалося успішно реалізувати проект: було проведено 7 курсів, 6 вебінарів, 48 зустрічей розмовних клубів та організовано фестиваль. Понад третину учасників склали внутрішньо переміщені особи [17].

Благодійні фонди

Серед благодійних фондів, які опікуються навчанням і підтримкою ВПО, відомими Украї-

ні є Фонд «Відродження», «Благодійний фонд «Стабілізуєш Суппорт Сервісез», Український Жіночий Фонд, Благодійний фонд «Право на захист», «Благодійний фонд «Мирне небо Харкова» та ін.

Одним із лідерів у сфері правозахисного руху в Україні є Благодійний фонд «Право на захист». Цей фонд славиться потужною позицією захисту прав ВПО, постраждалих від воєнних дій, а також осіб без громадянства і біженців. Донорські й партнерські організації, медіа та бенефіціари визнають Фонд провідною організацією у своїй сфері [108]. Діяльність фонду спрямована на створення сприятливих умов для ВПО, постраждалих від воєнних дій, біженців та осіб без громадянства з метою відновлення мирного життя, реалізації своїх здібностей і потенціалу у нових місцевих громадах.

Благодійний фонд «Право на захист» активно працює з ВПО, надаючи правову допомогу та підтримку в навчанні. Вони пропонують курси, тренінги та програми, спрямовані на інтеграцію ВПО в нові громади. На їхньому офіційному сайті є річні звіти. Так, у 2003 році серед різних напрямів діяльності було реалізовано кілька навчальних програм. З метою підвищення економічної спроможності та залученості ВПО до життя громад, розроблено програму заходів, що охоплює навчання, юридичні й кар'єрні консультації, психологічну та коучингову підтримку, гранти на розвиток бізнесу.

У 2023 році команда програми розпочала реалізацію «Майстерні соціальних змін» з метою розвитку соціальної сфери шляхом підвищення кваліфікації надавачів соціальних послуг державних і недержавних організацій України, органів місцевого самоврядування. Перші навчання стартували наприкінці вересня. Сім тренінгів на теми: «Визначення потреб населення громади в соціальних послугах» і «Гендерно зумовлене насильство. Причини виникнення та шляхи подолання» було проведено в Чернігівській, Чернівецькій, Львівській і Вінницькій областях.

Стартувала ще одна навчальна програма для підприємців-початківців «Право на бізнес». Програма охоплювала бенефіціарів із м. Харків і Харківської області й складалася із серії офлайн-тренінгів. Вона передбачала пітчінг бізнес-проектів учасників. Важливим елементом курсу був обмін досвідом із місцевими успішними підприємцями, мережування, створення спільноти взаємопідтримки та кроспартнерства між учасниками проекту. Для посилення конкурентоспроможності молоді-ВПО на ринку праці було проведено тренінги з підприємництва та з розвитку м'яких навичок в Дніпрі й Павлограді. Учасники більше дізналися про підприємництво за такими тем: «Пошук ідеї», «Створення кон-

цепції бізнесу», «Дієва методика розробки бізнес-плану», «Цілепокладання – MART-підхід», «Проектний підхід до створення та розвитку бізнесу: ключові функції підприємця», «План дій – успішні кроки для досягнення результату» [19].

Інша Благодійна Організація «Благодійний фонд «Мирне небо Харкова» також реалізує проекти в Харкові й Харківській області [20]. У рамках соціально орієнтованого проекту «Стабільне майбутнє» проведено низку короткострокових безкоштовних навчальних курсів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності на ринку праці ВПО – жінок Харківщини віком від 20 до 40 років. Курси стартували 7 серпня 2023 року й охоплювали 5 навчальних програм: «Ділове українське мовлення», «Фрілансер», «Ефективне використання професійної діяльності з використанням ІТ-технологій», «Підготовка бізнес-плану», «Психологічні аспекти соціально-психологічної та професійної адаптації в умовах воєнного стану». За 4 місяці 96 жінок пройшли навчання у 6 навчальних групах. Також проектом передбачено проведення індивідуальних сесій з психологом і консультації з соціально-психологічної та професійної адаптації в умовах воєнного стану.

Центри неформальної освіти

Значною допомогою ВПО є центри професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості (ДСЗ), інтегровані центри комплексної підтримки Brave&Safe, центри розвитку малого та середнього бізнесу, центри підтримки підприємництва та ін.

Офіційна статистика вказує на низький рівень зайнятості серед внутрішньо переміщених осіб в Україні. З 2,1 мільйона ВПО працездатного віку офіційно працевлаштовано лише 800 тисяч [21]. Працедавці говорять про пасивність внутрішньо переміщених осіб щодо пошуку роботи. На це вказує опитування серед підприємців, проведене в рамках дослідження «Оцінка ринку праці та попиту на професійні навички в Україні» Державної служби зайнятості України, Федерації роботодавців України та компанії Helvetas Swiss Intercooperation [21]. Це можна пояснити такою невідповідністю: люди, які працювали на заводах, і переїжджають у сільську місцевість, в аграрний регіон, очевидно, здебільшого не можуть там знайти роботу за своїм фахом. Відтак виникає необхідність перенавчання ВПО.

Для вирішення цієї проблеми в Україні працює вісім центрів професійно-технічної освіти Державної служби зайнятості (ДСЗ) – у Дніпрі, Полтаві, Харкові, Львові, Одесі, Івано-Франківську, Рівному та Сумах. Послуга з профнавчання є безоплатною. Ті ВПО, які не зареєстровані як безробітні та мають вищу або професійно-технічну освіту, можуть отримати ваучер на навчання на суму, що не перевищує розмір 10 прожит-

кових мінімумів. З його допомогою ВПО особи можуть підвищити кваліфікацію або ж здобути нову професію з переліку понад 120 спеціальностей, затверджених міністерством економіки.

Важливим ресурсом для допомоги ВПО є мережа Центрів інтеграційних ініціатив, створених за фінансової підтримки Європейського Союзу та уряду Канади. Наразі створено 10 Інтегрованих центрів комплексної підтримки Brave&Safe у Південних та Східних регіонах України [22]. Діяльність цих Центрів направлена на підтримку й покращення ментального здоров'я українців та допомогу у вирішенні юридичних та соціальних питань. Центри на постійній безоплатній основі надають послуги сімейного лікаря, дорослого та дитячого психологів, соціальних працівників та юриста.

До вирішення проблем ВПО долучаються також центри неформальної освіти. Так, Маріупольський міський центр підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу реалізує проект «Підприємництво як спосіб працевлаштування ВПО та соціальної інтеграції у приймаючу громаду м. Дніпро» [23]. Проект має на меті покращити навички та знання ВПО з питань підприємництва, а також обладнати робочі місця у коворкінгу для ВПО. Організовано три потоки навчання з підприємницької діяльності «Маріупольська школа підприємництва», у тому числі з підготовкою бізнес-планів.

Центр підтримки підприємництва підготував довгострокову практичну освітню програму «Компас: рестарт та розвиток бізнесу» [124]. Ця ініціатива розрахована на чинних підприємців мікро-, малого та середнього бізнесу з усіх регіонів України, а також самозайнятих осіб з-поміж ВПО, які планують розвинути або перезапустити власний бізнес. Мета – надати знання й практичні інструменти для впровадження оперативного менеджменту та стратегічного планування розвитку бізнесу. За результатами навчання учасники запровадять нові підходи до організації діяльності, а найактивніші зможуть збільшити прибуток від власної підприємницької діяльності. Підприємці-ВПО мають можливість долучитися до спільноти та нетворкінгу для побудови довготривалих ефективних відносин, розвитку бізнесу, пошуку нових клієнтів та створення партнерств.

Центр розвитку малого та середнього бізнесу (Центр розвитку МСБ) – це ресурсний та консультаційний центр для підтримки жіночого підприємства на регіональному рівні (Східний регіон України). Мета діяльності Центру розвитку МСБ – підтримка жінок-підприємниць, надання їм інструментів для підвищення ефективності їх бізнесу, масштабування та виходу на ринки Європейського Союзу [25]. У рамках Центру діє платформа для обміну кращими практиками жіночого підприємництва та лідерства, платфор-

ма для розвитку спроможності жінок в розвитку власної справи та виходу на ринки ЄС.

Серед завдань Центру ключовими є:

- розширення можливостей жінок і молоді Східного регіону України у впровадженні та розвитку жіночого та молодіжного підприємництва шляхом проведення тренінгових сесій з розвитку бізнесу;

- підтримка підприємниць у виході на ринки країн ЄС шляхом проведення тренінгових сесій з виводу бізнесу на ринки ЄС;

- надання бізнес-консультацій підприємницям;

- консультативний супровід проектних команд учасниць тренінгових програм в процесі конкурсу міні-грантів.

Центр розвитку МСБ пропонує тренінги для бажаючих розпочати власну справу, тренінги з розвитку бізнесу в Україні, тренінги з розвитку бізнесу в ЄС, юридичні консультації для підприємниць та підприємців, бізнес-консультації для підприємниць та підприємців, навчальний візит для підприємниць, які бажають вести бізнес у ЄС.

У своїй діяльності Центр розвитку МСБ використовує індивідуальні форми роботи (консультування, менторство) та групові: лекції, семінари, тренінги, заняття з елементами тренінгів, інтерактивні заходи, бесіди, зустрічі, майстер-класи, воркшопи, майстерні, зустрічі з цікавими спікерами/ками та інші [25].

За ініціативи Харківської міської ради, сприяння БФ «Право на захист» і підтримки Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в Харкові відкрито Центр – простір «Свій» для адаптації внутрішньо переміщеним і постраждалим від війни людей [26]. Простір розташований у підвальному приміщенні, що робить його безпечним для отримання послуг під час повітряної тривоги й бомбардування. У просторі «Свій» можна отримати правову допомогу, психосоціальну підтримку та зареєструватися на отримання грошової допомоги від УВКБ ООН. Ці послуги допомагають людям задовольнити основні потреби та відчувати себе «своїми» у Харкові. Також тут надають консультації з працевлаштування від партнера УВКБ ООН БФ «Право на захист». Окрім того, в цьому просторі відвідувачі матимуть змогу отримати доступ до адміністративних та соціально-правових послуг від місцевої влади. У спеціально відведеній кімнаті проводяться тренінги, групові консультації та семінари, щоб підтримати залучення ВПО до їхньої нової громади та допомогти їм вибудувати нові зв'язки.

«Ми створили простір, де люди можуть отримати всю необхідну допомогу за один візит. Це перший такий хаб в Україні. Наразі він пропонує близько 30 різноманітних послуг. Простір «Свій» – результат спільних зусиль міста, міжнародних, національних та місцевих організацій, об'єдна-

них єдиною метою – допомогти тим, хто цього потребує», – зазначила керівниця напряму допомоги ВПО та постраждалим від воєнних дій БФ «Право на захист» О. Журко [26].

Крім означених вище, велика чисельність громадських організацій і центрів надають освітні послуги для ВПО на місцевому рівні. Зокрема, це ГО «Козацький набат» (м. Нікополь), ГО Соціальне підприємство Центр освіти дорослих «Перший» (м. Мелітополь, тимчасово переміщена в м. Запоріжжя), ГО «Центр Поділля-Соціум» (м. Вінниця), ГО «Центр освіти дорослих Полтавщини» (м. Полтава), БО «Free Zone “Вільна зона”» (м. Київ), ГО «Центр освіти впродовж життя» (м. Суми), ГО Центр навчання і освіти дорослих «Південь» (м. Миколаїв), ГО «Освітня мережа центрів» (м. Львів) та ін. У перспективі заплановано аналіз програм, які вони пропонують для ВПО.

ДИСКУСІЯ

Проведене дослідження підтверджує актуальність навчання внутрішньо переміщених осіб в умовах неформальної освіти як ефективного інструменту інтеграції у нові громади, що узгоджується з висновками попередніх наукових праць, зокрема К. Квятковської, О. Василенко, А. Голотенко Т. Погуляйло, А. Попок, А. Дяченко, Н. Липовської та інших, які акцентували на соціально-психологічній і правовій підтримці цієї категорії населення. Водночас, на відміну від згаданих дослідників, наш аналітичний огляд фокусується саме на освітньому аспекті інтеграції, що раніше не отримував достатньої уваги в українській науковій літературі.

Результати дослідження засвідчили широкий спектр ініціатив у сфері неформальної освіти, реалізованих громадськими організаціями, благодійними фондами, міжнародними структурами та центрами неформальної освіти. Зокрема, системна діяльність Рад ВПО, інтерактивні курси, ініціативи Червоного Хреста, а також проекти з підтримки жіночого підприємництва свідчать про багатовекторність підходів до навчання ВПО. Це дає підстави стверджувати, що неформальна освіта є не лише інструментом здобуття нових професійних навичок, але й чинником соціального згуртування, формування громадянської активності та психологічної адаптації. Такі висновки перегукуються з міжнародними дослідженнями, зокрема звітами UNHCR, IREX та інших організацій, які підкреслюють значення освіти упродовж життя для означених категорій населення.

Проте слід зазначити, що незважаючи на широку представленість проєктів, спостерігається фрагментарність їх реалізації та відсутність єдиного координаційного центру чи державної стратегії щодо неформальної освіти для ВПО.

Це створює ризики дублювання ініціатив, нерівного доступу до ресурсів у різних регіонах та недостатньої інформованості цільової аудиторії. Також варто звернути увагу на обмежене охоплення деяких категорій ВПО, таких як особи похилого віку, люди з інвалідністю або ті, хто не має цифрових навичок. Такі групи часто залишаються поза межами освітніх програм або мають суттєво обмежений доступ до них.

Обмеженням цього дослідження є його оглядовий характер: воно не передбачало збору первинних даних, що обмежує можливість аналізу ефективності конкретних освітніх програм та рівня їх впливу на інтеграційні процеси. Крім того, географічна нерівномірність розміщення ВПО та варіативність умов реалізації програм у різних регіонах України ускладнює формування узагальнених висновків.

ВИСНОВКИ

Загалом, результати дослідження підтверджують глибоку потребу в подальшій інституціоналізації та підтримці неформальної освіти як одного з ключових інструментів адаптації та

розвитку ВПО в умовах воєнного часу. Неформальна освіта є дієвим механізмом подолання регіональних і соціальних бар'єрів, що допомагає ВПО знайти своє місце в нових громадах, стати активними учасниками суспільного життя та сприяти відновленню країни. Громадські організації, благодійні фонди і центри надають комплексну підтримку ВПО, сприяють їхній інтеграції в місцеві громади та забезпеченню доступу до різних ресурсів і послуг. Освітні програми поєднують розвиток професійних компетентностей з навичками комунікації, стресостійкості та управління змінами, що особливо важливо для ВПО. Центри організовують тренінги, семінари та консультації для адаптації ВПО до нових умов життя, надають психологічну підтримку, пропонують програми, мікро-кредити і гранти для започаткування бізнесу. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка ефективності окремих освітніх моделей з акцентом на їхню ефективність та відповідність потребам ВПО, а також вивчення досвіду самих учасників програм неформальної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naselennia v Ukraini opytuvannia zahalnoho naselennia [Report on Internal Displacement in Ukraine General Population Survey] (2023). Predstavnytstvo MOM v Ukraini. Retrieved from https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_Gen%20Pop%20Report_R14_Displacement_ENG-UKR.pdf [In Ukrainian]
2. Trubavina, I. M. (2017). Problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini yak osnova vedennia vypadku v sotsialnii roboti z nymy [Problems of Internally Displaced Persons in Ukraine as a Basis for Case Management in Social Work with Them]. In *Hibrydna viina na Skhodi Ukrainy v mizhdystsyplinarnomu vymiri: Vytoky, realii, perspektivy reintehratsii: zbirnyk naukovykh prats* (pp. 320–342). Derzhavnyi zaklad «Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka». Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/9cc34a03-6366-4e1e-a160-955cc78ef301> [In Ukrainian]
3. Kviatkovska, K. A., & Vasylenko, O. M. (2023). Psykholohichni problemy vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Psychological Problems of Internally Displaced Persons in Ukraine]. *Naukovyi poshuk molodykh doslidnykiv: zbirnyk naukovykh prats - Scientific research of young researchers: collection of scientific works of students*, 2, 194–198. Retrieved from: <https://elar.khmnpu.edu.ua/items/d4d25762-9bc2-42fe-8fdd-6101d7943f19> [In Ukrainian]
4. Holotenko, A. (2018). Osoblyvosti psykhosotsialnoho blahopoluchchia vnutrishno peremishchenykh osib [Features of Psychosocial Well-being of Internally Displaced Persons]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Sotsialna robota - Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Social work*, 1, 6–9. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=vkhucozrob_2018_1_3 [In Ukrainian]
5. Lishyk, O. P. (2018). Sotsialnyi zakhyst vnutrishno peremishchenykh osib u konteksti zabezpechennia prava na osvitu [Social Protection of Internally Displaced Persons in the Context of Ensuring the Right to Education]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats - The effectiveness of public administration: a collection of academic works*, 3(56), Part 1, 136–145. Retrieved from: <file:///C:/Users/Dell/Desktop/201-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-190-1-10-20211214.pdf> [In Ukrainian]
6. Melnyk, I. P. (2018). Normatyvno-pravove zabezpechennia sotsialnoi roboty z vnutrishno peremishchenymy simiamy v Ukraini [Regulatory and Legal Support of Social Work with Internally Displaced Families in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 11: Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika - Scientific hours of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 11: Social work. Social pedagogy*, 24(1), 192–198. Retrieved from: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_011_2018_24\(1\)_29](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_011_2018_24(1)_29) [In Ukrainian]
7. Pohuliailo, T. O. (2021). Resursnyi pidkhid u doslidzhenni adaptatsii vnutrishno pereselenykh osib u priimaiuchykh hromadakh Ukrainy [Resource-based Approach to the Study of Adaptation of Internally Displaced Persons in Host Communities of Ukraine]. *Visnyk NTUU «KPI»: Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo - Visnyk NTUU «KPI»: Political Science. Sociology. Law*, 1(49). Retrieved from: <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/232817> [In Ukrainian]

8. Popok, A., Diachenko, A., & Lypovska, N. (2021). Posylennia potentsialu intehtatsiinoi spromozhnosti vnutrishno peremishchenykh osib [Strengthening the Integration Capacity of Internally Displaced Persons]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy - Collection of scientific works of the National Academy of State Administration under the President of Ukraine*, 1, 87–96. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadu_2021_1_13 [In Ukrainian]
9. Diachenko, A. (2017). Shliakhy zabezpechennia intehtatsii vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini [Ways to Ensure the Integration of Internally Displaced Persons in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia - State administration and local self-government*, 4, 70–76. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=dums_2017_4_12 [In Ukrainian]
10. Rada z pytan vnutrishno peremishchenykh osib [Council on Internally Displaced Persons]. (2025). Retrieved from: <https://sss-ua.org/projects/rada-z-pytan-vnutrishno-peremishchenykh-osib/> [In Ukrainian]
11. Rada z pytan vnutrishno peremishchenykh osib [Council on Internally Displaced Persons]. Facebook. (2025). Retrieved from: https://www.facebook.com/IDPCouncils/?locale=uk_UA [In Ukrainian]
12. Rady VPO: vid adaptatsii do vplyvu [IDP Councils: from adaptation to influence]. (2025). Retrieved from: <https://bit.ly/4kiwKCa>. [In Ukrainian]
13. Osvita startuie osvittii serial dlia pidtrymky rozvytku Rad VPO v Ukraini [Education launches educational series to support the development of IDP Councils in Ukraine]. (2025). Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/press-release/1040980.html> [In Ukrainian]
14. U 5 oblastiakh krainy Ukrainyskyi Chervonyi Khrest realizuie proiekt «Perezavantazhennia: rozshyrennia mozhlyvosti dlia pratsevlashtuvannia» [In 5 regions of the country, the Ukrainian Red Cross is implementing the project “Reboot: Expanding Employment Opportunities”]. (2024). Retrieved from: <https://redcross.org.ua/news/2024/02/65342/> [In Ukrainian]
15. Chervonyi Khrest realizuie proiekt z rozshyrennia mozhlyvosti dlia pratsevlashtuvannia v piaty oblastiakh Ukrainy [The Red Cross is implementing a project to expand employment opportunities in five regions of Ukraine]. (2024). Retrieved from: https://lb.ua/society/2024/06/12/618393_chervoniy_hrest_realizuie_proiekt_z.html [In Ukrainian]
16. Proiekt Ukrainskoho Chervonoho Khresta z rozshyrennia mozhlyvosti pratsevlashtuvannia realizuietsia v piaty oblastiakh [The Ukrainian Red Cross project to expand employment opportunities is being implemented in five regions]. (2024). Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/general/993071.html> [In Ukrainian]
17. Merezha Tsentriv Edukatsii» [Network of Education Centers]. (2024). Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/stories/biblioteky-yak-oseredky-neformalnoho-navchannya-dlya-vpo-u-lvovi> [In Ukrainian]
18. BF «Pravo na zakhyst» [Charity Foundation «Right to Protection»]. (2025). Retrieved from: <https://r2p.org.ua/category/pro-nas> [In Ukrainian]
19. Richnyi zvit BF «Pravo na zakhyst» za 2023 rik [Annual Report of the Charity Foundation «Right to Protection» for 2023]. (2024). Retrieved from: https://r2p.org.ua/storage/documents/926a394acf8e4e2e6cb4a8c86125d5fc4c53d993_original.pdf [In Ukrainian]
20. Zaproshuiemo vnutrishno peremishchenykh zhinok do uchasti u proiekti «Stabilne maibutnie»! [We invite internally displaced women to participate in the project «Stable Future»!]. (2023). Retrieved from: <https://surl.li/sjpzaf> Retrieved from: <https://www.facebook.com/myrnenebo.kh/> [In Ukrainian]
21. Shepeleva, A. (2024). Pratsevlashtuvannia VPO: problemy y osoblyvosti [Employment of IDPs: problems and features]. (2024). Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/pracevlashtuvanna-vpo-problemi-j-osoblivosti/a-68895031> [In Ukrainian]
22. Onovleni kontakty intehtrovanykh tsentriv kompleksnoi pidtrymky BRAVE&SAFE [Updated contacts of integrated BRAVE&SAFE comprehensive support centers]. (2023). Retrieved from: <https://www.healthright.org.ua/news-by-hr/onovleni-kontakty-integrovanix-centriv-kompleksnoyi-pidtrimki-bravesafe/> [In Ukrainian]
23. Mariupolskyi miskyi Tsentri Pidtrymky ta rozvytku maloho ta serednoho biznesu [Mariupol City Center for Support and Development of Small and Medium-Sized Businesses]. (2024). Retrieved from: <https://mbusiness.org.ua/> Retrieved from: <https://www.facebook.com/mrpl.business/> [In Ukrainian]
24. Osvitnia prohrama «Kompas: restart ta rozvytok biznesu» [Educational program «Compass: Restart and Business Development»]. (2024). Retrieved from: <https://www.cpp.lviv.ua/osvitnia-prohrama-kompas/> [In Ukrainian]
25. Tsentri rozvytku maloho ta serednoho biznesu [Center for Development of Small and Medium-Sized Businesses]. (2024). Retrieved from: <https://www.genderculturecentre.org/centr-rozvitku-malogo-ta-serednogo-b/> [In Ukrainian]
26. Pershyi prostir dlia adaptatsii v Kharkovi nadavatyme dopomohu za pryntsyptom «iedynoho vikna» dlia vnutrishno peremishchenykh ta postrazhdalych vid viiny liudei [The first adaptation space in Kharkiv will provide assistance on the principle of a «single window» for internally displaced and war-affected people]. (2024). Retrieved from: <https://surl.li/hkcpdx> [In Ukrainian]